

A sine ira et studio elve a jugoszláv történetírásban és egy értelmezési kísérlet

A történetírás örök problémája a múlt objektív bemutatása, pontosabban ennek lehetetlensége. Lehetetlen ugyanis objektív történelmet írni, hiszen maga az író a garanciája annak, hogy az a kép, amit felvázol, szubjektív lesz. Így az objektív történetírás helyett a történetíró céljairól kell elgondolkodnunk. Ilyen szempontból érdemes megvizsgálni a jugoszláv történetírás egészének célrendszerét.

A jugoszláv történetírás a huszadik század közepének ideológiájából nőtt ki. Nem egyedi eset ez, hanem világjelenség - noha Nyugaton ezek a hatások korántsem ilyen egyértelműek, hiszen a brit, az amerikai, a francia és a német történetírással jellemző volt az iskolák megléte és azok hangsúlyeltolódásai. **Kelet-Európában viszont az életét és a megélhetését kockáztatta az, aki nem simult bele az ideológia által meghatározott hangnembe. Az ideológia Jugoszláviában azt diktálta (a történetírásnak is), hogy a progressziót bizonyítsa, a testvériség-egységet igazolja, az osztálytársadalom felsőbb köreiről (az elnyomók stigmájával) negatív képet alakítson ki, az alsóbb rétegekről pedig lehetőleg pozitívat. (Voltak változó célok is, mint pl. a Szovjetunió iránti hűség, az elnemkötelezettség vagy az öngazgatás bálványozása.) Ebben a feltételrendszerben a magyarokról egyértelműen negatív képet festettek. Mindazonáltal az 1945 utáni jugoszláv ideológia nem értékelhető minden tekintetben károsnak, de egy történelmen kívüli szempontrendszerként kényszerítették a történetírást, és így annak lényegét rontották el. Természetesen minden kornak megvan a maga ideológiája, de nem szükségszerű, hogy rátelepedjen a történetírást. A jugoszláv eszmeiség azonban fokozott igényt tartott a történelemre, hiszen általa akarta létét igazolni, és ellenfelei bukásának szükségszerűségét előrevetíteni, sőt, a történelem fontos szakaszait el akarta rejteni, lehetőleg mindörökre. Nem az a baj, hogy részletesen feltárt eseményeket, sőt még az sem, hogy eze-**

ket kommentálta. Az események feltárásában és magyarázatában is sok a méltánylandó, de az, hogy csak bizonyos, az ideológia által kiválasztott eseményeket tárt fel, másokat pedig elrejtett, a történelemírást torzítja, sőt bizonyos értelemben hiteltelenné tette. A kép, amit a szelektált részletekből alkotott, hamis, és csak akkor lesz hiteles, ha kiegészül. Tehát a jugoszláv történetírás egésze átgondolásra, átértékelésre szorul.

Nem ábrázolták hitelesen például azt, hogy a szerb-magyar viszony konfliktusokkal terhes, mégpedig egészen szégyenletes dolgokkal is. Ez önmagában nehezzé teszi a kérdés feltárását. De a történetírásban ezeket a nehézségeket túl kell haladni. A jugoszláv történetírás meg sem kísérelte megoldani őket, és ideológiai sablonokban gondolkodott. Igaz, nem egyszerű eldönteni, hogy melyik forrást vizsgáljuk meg, hogy milyen fontosnak ítélünk meg valamit, és mennyire számít az, hogy egy adat milyen gyakorta fordul elő. Áldozatul eshetnek a tiszta szándékok is annak, ha valamelyik propaganda megtévesztő. A délszláv-magyar viszonyt megterheli a múlt. A történelemszemléletet pedig az, hogy mindeddig még sohasem sikerült ezt a kérdéscsoportot teljesen befolyásmentesen, ideológiai hatásoktól függetlenül megvizsgálni. A különböző politikai nyomások hatására nem lehetett még tárgyyszerűnek sem lenni.

Azonban van ennél még nagyobb baj. Azoknak, akiket érdekel a térség története - ugye mind érdekeltek vagyunk, magyarok, szerbek stb. - , valamire hűz a szívük, akár elismerik ezt, akár nem, akár beszélünk a sine ira et studio elvéről, akár nem. Ez az önmagában monologizáló történetírás eltorzulhat. Az viszont szintén járhatatlan út, hogy majd jön valaki, valahonnan, aki ilyen szempontból feddhetetlen lesz. Ez még a hutu-tuszi vagy a muzulmán-horvát-szerb tömeggyilkosságok esetében sem működik, hiába van szó elvileg semleges skandináv vagy indiai szakértőkről. Egy-

részt a források hangneme, másrészt a kiépülő kapcsolatrendszer elviszi a tárgyilagos nézőpontról a szenvtelen szemlélt is. Ha cinikusan fogalmazunk, akkor azt mondhatjuk, hogy a teljes objektivitás csak addig lehetséges, amíg valaki semmit sem tud a térségről, és nem ismer onnan senkit. Nincs tehát más hátra, mint elkezdni komolyan foglalkozni a tényekkel, és kritikusan viszonyulni mindahhoz, amit eddig megírtak.

A közelmúltig nem is volt a magyarok történetének tudományos igényű megfogalmazása a szerb nyelvterületen. Félmondatokból, elejtett megjegyzésekből alkothatott összképet magyar polgártársairól és a mindenkori magyar államról az átlagos jugoszláv. Ezek a félmondatok viszont olyan mennyiségben vannak szétszórva a társadalom minden rétegében, hogy összesítve többet tesznek ki minden tudományos igényű munkánál, és hatásuk, annak a néhány szavas toposznak az ismételtetése, egészen mélyreható. **Negyven-ötven évig olvashatták Jugoszláviában a magyar és fasiszta, a fasiszta és horthysta szóösszetételt, és ez mindent elhomályosított. Az egyre erősödő tömegkommunikáció világgá kürtölte ezeket a toposzokat A magyarság lényegesen több annál, mintsem hogy Horthyt, vagy a fasizmust emlegetés vele kapcsolatban. Ráadásul a fasizmus vádja nem is igaz. Horthy nem volt sem fasiszta, sem náci - ez persze egyáltalán nem jelenti azt, hogy szerepét csak pozitívan kell értékelni -, szövetségese volt ezeknek, de Magyarország 1944-től megszállt ország, és nem önkéntes szövetségese. Rendkívül jól megvilágítja az ilyen típusú torzítást a horvát címerhez való viszonyulás a jugoszláv közéletben. A propaganda nem volt hajlandó másként kezelni mint usztasa jelképet, noha a horvát címer jóval korábban létezett, mint az usztasák. Az effajta hozzáállást, noha gyerekes, sőt primitív, mégis a publicisztika, sőt az elhallgató vagy a féligazságokat ismétlő történetírás is támogatta.**

Jelentős kérdés az is, hogy a feltétlen, minden részletkérdésre kiterjedő igazság feltárásának milyen hatása lenne. Egyrészt ez eleve lehetetlen, de idegek is kellene ahhoz, hogy bárki szembesüljön azokkal a tettekkel, amit ember követhet/követett el emberen (többek között magyarokon is). Másrészt, ismét felmerül a kérdés, hogy mivel kezdeni a tények közlését. A tömeggyilkosságok esetében a jó megközelítési mód az, amikor a politika nem várja el a tények manipulálását. Sajnos, a mindenkori jugoszláv társadalomban állandóan érdekek fűződtek a tények kezeléséhez. A cél

az volt, hogy a kétségtelen gaztettek megfelelő adagolása által, irányítható, sőt nem egyszer traumatizált közösséget hozzanak létre. Tragikus körülmény, hogy a második világháború borzalmait a 90-es években csilapítatlanul kürtölték világgá, de leginkább azoknak, akiket megcéloltak propagandájukkal. **Különösen igazságtalan, sőt, célzatosan az, ahogy a délszláv történetírás és közbeszéd rendkívüli terjedelemben szól a magyarok gaztetteiről, miközben évtizedekig megvonatott még az a jog is, hogy a magyarság megemlékezhesen a nemzetársai felett 1944–45-ben elkövetett gaztettekről. Mindez tartósan kihat a jövőre, azonban azt megítélnünk, hogy ez a hatás milyen nagy, igen nehéz. Össze sem lehet ugyanis vetni, hogy hányszor és milyen hangosan emlékeztek meg a magyarsághoz (vajon az egész néphez?) köthető gaztettekről, azzal, hogy hányszor és milyen hangosan a délvidéki magyarság felett elkövetett büntettekről. Ugyanígy az aránytalanságok az 1942-es, illetve az 1944-es razziákról szóló cikkek, kiadványok esetében is. Hatvan év távlatából ma van itt az ideje, hogy a lehető legtöbb feltárják a történekből, hogy világos legyen, mások sem különbek nálunk (ha van egyáltalán értelme erről a kérdésről egész nemzetekben gondolkodni)... A tömeggyilkosságokról, persze, igazából csak egy dolog mondható el - az lett volna a jó, ha meg sem történnek. De megtörténtek, ezen már nem változtathatunk. A magyar-szerb kapcsolatokat még inkább megterhelte, hogy erről nem lehetett beszélni, és a bizalmat az is rombolja, hogy a szerb tudományos és közélet nem kívánta, sőt jelentős része ma sem kívánja számba venni a tényeket.**

Már az is árulkodó - arról, ki hova húz -, hogy ki hol kezdi a történetet. Ennek igazi módszertana alakult ki a mindenkori jugoszláv történetírásban, amely egyenes ágú folytatása annak a módnak, ahogy az első világháborút lezáró béketárgyalásokon görgették a diskurzust, és aminek „eredménye” a valódi béke helyett a nemzetközileg szentesített területszerzés és az elnyomás lett azokon a területeken. Tipikus példája ennek, hogy a vajdasági demográfiai adatokat nagyon szívesen kezdik a 16. századtól elemezni, hiszen ekkor ténylegesen többen voltak a délszlávok a rendkívül csekély lakosságban. Mindez meggyőzően hathat a laikusokra, de átlátszó, ha tudjuk, hogy a 15. és a 18. századtól, sőt még a 9. századtól is lehetne indítani a történeti vizsgáldást.

Hogy miként lehet a történelmi adatokat az érdekek prizmáján megtörve bemutatni, ennek egyik módszere az, ha úgy tárgyalunk egy témát, hogy nem szólunk az előzményekről. Klasszikus példája ennek az, ahogy az 1942-es razzia vagy ahogy az 1848-as eseményeket tárgyalják a délszláv történetírásban. Ez a megközelítés teljesen alkalmas arra, hogy a titoista propaganda elérje célját: a délszlávokat szenvedőknek, igazságtalanul bántalmazottaknak tünteti fel. Kiemelve ezeket a momentumokat, amelyek igazságtartalmához nem fér kétség, egy torz valóságot mutat fel. Magyar oldalról is vannak, pontosabban voltak hasonló diskurzusok, amikor pl. Trianon előzményeit nem hajlandók figyelembe venni, pl. azt a tényt, hogy Magyarország képtelen volt a modernizációra, miközben azokat a kétségtelen csalásokat emelik ki a béketárgyalásokról, amelyek az egész kérdést más megvilágításba helyezik. Az ilyen tárgyalásmód azt a célt szolgálja/szolgált, hogy ne ismerjék meg az események minden vonatkozását, és hogy ezt a torzítást kihasználva manipulálni lehessen a tömegeket valamilyen napi politikai célok elérése érdekében. Az, hogy az ilyesfajta szemléletmód kiszorult a magyar történetírásból, és a közbeszédből is kiszorulóban van, külön szerencse. Mindez azonban nem ok arra, hogy ne fogalmazódjanak meg a torz történelemképet helyretevő értelmezések, annál is inkább, mivel ez általános magyar érdek, mint ahogy az is, hogy ezek érvényesülhessenek, hogy ne lehessen sem bántani nemzeti közösségünket, sem manipulálni velünk, mint ahogy másokkal sem. A mitikus, torz gondolkodásmód legnagyobb hibája nem is a torzítás, hanem az, hogy befogadóját megfosztja a megértés lehetőségétől. Közről láthatjuk a mai szerbiai társadalomban, hogy milyen romboló hatása van ennek, és hogy mennyire talajvesztetté teszi a befogadókat.

A másik sokat alkalmazott módszer az, hogy ki lehet tolni a múltba bármily téma kezdetét, sőt abban is vetekedni lehet, hogy milyen messzire. Klasszikus hiba az, amikor mélyen a középkorba nyúlunk valami ősokot keresve, pl. arról, hogy mi okozta a magyarság, szerbség romlását vagy felemelkedését. Mégis gyakorta ki szokták tolni, egy adott történetírói kurzusnak megfelelően, egyes kérdések tárgyalásának kezdetét. Fontos kiemelnünk, hogy ilyenkor nem rekonstrukció, hanem konstrukció történik, mivel a távolba való kitolás arra alkalmas, hogy valamilyen nem igazolható állítással indíthasson az áltörténelmi kép konst-

ruálója. Így pl. a francia-német viszony adok-kapok helyzetét, ki lehet tolni a frank birodalom belső ellentétéig, sőt egy-egy ókori gall-germán csatározásig is. Meddig visszamenni hát?

Könnyen abba a csapdába eshetünk, hogy a jelenkor kérdéseit és történéseinek hatásait úgy érzékelte-ssük és úgy vetítsük vissza, hogy teljesen történelmietlenek legyünk, és olyasmikről elmélkedjünk olyan szinten, aminek nincs semmi értelme, legyen az akár a magyarság romlásának ősoka, vagy annak a kérdésnek a boncolgatása, hogy valójában hol romlott el a délszláv állam stb. (Persze van értelme bármilyen kérdést felvetni, de a megválaszolással vigyázni kell.)

Miért kell megkísérelni újraértelmezni a délvidéki eseményeket?

Ha a Vajdaságban a második világháború eseményeiről beszélnek, akkor a magyar közösségnek immár elsősorban a rajta elkövetett terror jut eszébe, míg a szerbségnek egy másik terror. Ha azt a szót hallják, hogy *megtorlás* vagy *razzia* a Délvidéken, a különböző etnikumok különbözően reagálnak. Ha egészen pontosak akarunk lenni, akkor az 1942-es erőszaktevés legalább annyira sújtotta a zsidóságot, mint a szerbséget. A titoizmus elnyomásából következett, hogy ezekre és a hasonlóan szomorú eseményekre úgy emlékeztek, hogy a politika egyben üzenhessen az ilyen-olyan nacionalizmusoknak. Az országszerte "celebrált" megemlékezésekkor az üzenet félreérthetetlenül háttérbe szorította a méltóságteljes légkört, amely jobbára arra szolgált, hogy az üzenetet kiemelje. A nacionalizmusoknak történő üzengetésbe azt is belevették, amikor egy-egy nemzeti közösség teljesen jogosan vagy konstruktívan szeretett volna valamit elérni.

Nagy eredmény, hogy immár sokan nagyjából tudják, mi történt 1944 őszén, azonban az lenne a cél, hogy szerb polgártársaink is tudják ugyanezt, és ne jusson eszükbe elövenni azt a titoista álmagyarázatot, miszerint háborús bűnösöket végeztek ki, hiszen még kísérletet sem tettek a kivégzettek bűnösségének megállapítására. Azt is tudatosítani kell, hogy a magyarságot évtizedekig megalázták, háttérbe szorították. Kétségtelenül ez volt a legnagyobb volumenű erőszaktevés a jugoszláviai magyarságon, de nem az egyedüli erőszaktevés, csak a jéghegy csúcса. Igaz, hogy a partizánok gyilkoltak 1944-ben, de ez valójában a koleriku-

san őrző, borzalmas 20. században cseppet sem egyedi eset. Így akár 1942-nek, akár 1944-nek létezik egy nemzeteken és országokon túlmutató dimenziója. Hogy ez érvényre juthasson, arra van szükség, hogy azonos cselekményeket azonos mércével mérjenek, és hogy nemzeti mozzanatok mellett általános emberi értékek is előkerülhessenek. Fontos, hogy az emberi értékek és a nemzeti értékek egymás mellett jelenjenek meg, hiszen nemzetek tagjaiként vagyunk emberek, és azok a gaztettek, amelyek ezen a vidéken estek meg, egyszerre jelentenek erőszakot az egyéneken, nemzeti közösségeken és azokon az elveken, amelyek az emberi közösségeket mozgatják.

Egy magyarázat kísérlet a szerb-magyar viszonyról

Az első kérdés tehát az, hogy honnan kezdeni a délvidéki oda-visszacsapások történetét. Az elv rendkívül egyszerű, ezt a történetet ott kell kezdeni, ahol a kapcsolatok megromlottak. Történetírói szempontból az is jó módszer, ha egy-egy helyzetre koncentrálunk, ez esetünkben azt jelenti, hogy azokat az eseményeket kell feltárni, amelyekkel nem, vagy kevésbé foglalkoztak. Persze, ez nem jelenti azt, hogy a már feltárt eseményeket nem kell kritikusan átgondolni.

Ami teljesen világosnak látszik, hogy kölcsönösen sérelemsorozatot okozott egymásnak a magyarság és a szerbség, és a sértődöttségérzés ma is jelen van, attól függetlenül, hogy általában egyik fél sem beszél róla, noha egy helyütt Glatz Ferenc úgy fogalmazott, hogy időnként "majdnem kiirtássá vált fajháború" folyt. A váltakozó összeütközéseknek szörnyű a következménye. Ez nyilvánvaló még akkor is, ha az okok összetettek, és a kölcsönös gyűlölet kezdetei homályosak. (Persze a gyűlölet nem általános, de időnként ez kerekedett felül - ez tagadhatatlan). A magyar-szerb viszonyról azt kell elmondani, hogy nem tegnap romlott el (noha remélünk, hogy maholnap megjavul, nem csak kell, hanem tenni is kell érte, persze az jó lenne, ha a másik oldal is cselekedne). A viszonyok összega-balyodásában van valami sorsszerű, hiszen térségünk nagy erőközpontjai, a távoli Bécs és a távoli "Sztambul" időnként statisztaként kezelt embertömegeket. Jelzés szintjén tehát meg kell emlékeznünk ezekről a dolgokról, ha az előzményekről beszélünk.

A konfliktus genezise

Valamivel több mint jelzés értékű témánk szempontjából az, hogy a Habsburg birodalmi politika és a magyar rendi tradicionalista országfelfogás szembeállította a magyarokat és szerbeket. A szerbek viszonylagos önállóságának forrása - sőt kezdetben a megmaradásuké - a császári udvarban keresendő, és ez bármily helyzetben a szerbeket a Habsburg politika egyik instrumentumává tette. Persze ez elsősorban a szerb politikai elitre vonatkozik, amely akár akarta, akár nem, a Habsburgoktól függött. Úgy tűnik, hogy a nemzetközi politika nagy erőterei ellentétes pólusok felé fordították a két népet. Ebben nem sok szerepe volt annak, hogy ők mit akartak. A magyar nemesség belső viszonya időnként a többségüket, másszor a kisebbségüket a Habsburgok ellenfeleivé tette. A szerbek jelentős része (hogy mekkora, arról vita van) viszont gyökértelenül érkezett, és a Habsburgok politikája volt az, ami mint esély felmerült az új honalapításban. Ennek tudható be, hogy a szerbek és magyarok pozíciója a "frontvonalak" ellentétes oldalára került, és ez így maradt a továbbiakban is, ha valamilyen általános konfliktus keletkezett. Nem elhanyagolhatók azok a borzalmak, amelyek a Rákóczi-szabadságharcban történtek, és azok sem, amelyeket az 1848-49-es forradalomban okozott egymásnak a két nép. Perczel győzelme a szerbek felett 1849-ben pirruszi. Az, hogy Rajačićék akkor a győztes oldalon találták magukat, azt jelentette, hogy még magabiztosabban manipulálhatott velük Bécs. Igazából mindkét etnikum bizonyos szempontból vesztésként került ki mindkét eseménysorozatból, így egy felületesebb történetfelfogás a másokban látható/láttathatta mindennek az okát, vagy legalább egyik okát. Egy mai torz történetfelfogás pedig visszavetíthet, és sokszor vissza is vetít bármit egy régebbi korszakba. A szembeszökőbb példája ennek Paroški, aki a legutóbbi délszláv válság elején, Rákóczit és a magyarokat vádolva emlegetett 100 000 szerbet, akiket a magyarok a Balatonba fojtottak. Ebből az is látszik, hogy a két nép történelmének eseményei alkalmasak arra, hogy azokat aktualizálva, túldimenzionálva, a propaganda által hatni lehessen a jelenre. Kevésbé harsányan, de nagyon tudatosan, a titoizmus is erre játszott rá az összes olyan nép történetében, amelyeket manipulált.

A váltakozó csatározások utáni békeévek idején nem tompult, csak látens lett az ellentét, amely adott

pillanatban előléphetett a kollektív emlékezetből, sőt az 1848-as összeütközés 1914-ben még jelentősen hatott a közgondolkodásra - hiszen része volt az akkor történeteknek a modern nemzet önmeghatározásában. Sajátos, hogy erre nem figyelt fel - mert talán nem is akart - a magyar politikai elit, és az 1905-ös oktatást szabályzó törvénnyel (az Apponyi-féle törvény) még olajat is öntött a tűzre. Ez a törvény ugyanis indirekt módon a nemzetiségi oktatást is szabályozta a technikai színvonal és a támogatások meghatározásával. Azt azonban szintén érdemes megjegyezni, hogy a tűz már anélkül is lobogott, hogy ezt az „olajat” ráöntötték volna, és hogy azt máshonnan is táplálták. Az orosz Balkán-politikának ebben óriási szerepe volt. A „boldog békeévekben” ott szunnyadt a később kibontakozó szembenállás. Az alkotmányos válsággal küzdő Magyarország a Monarchián belül veszített súlyából. A Monarchiának meg Európában volt rossz híre (részben Magyarország miatt is), de még ez sem olyan egyértelmű, hiszen az egymás kárát kívánó nagyhatalmak valósággal rávetették magukat minden koncra, amit egy másik hatalom gyengesége kínálhatott, és amit a további gyengítésre fel lehetett használni. Az erőterek kölcsönösen taszítóak voltak. De nem ez volt az egyedüli feszültségforrás. A Monarchiában számos „mikro feszültség” létezett. Gondoljunk csak a „kakastollások” okozta megveretésekre vagy a különböző incidensekre, amelyeknek ha nem is volt mindig nemzetiségi vonatkozása, de lehetett ilyen találni. Azóta letisztulhatott a kép, s a mérték is kialakulóban van, s ennek megfelelően minden eset egy külön tanulmányt érdemelne.

A kortársak úgy érzékelték 1918 körül, hogy valaminek visszavonhatatlanul vége lett. És valóban, az első világháború után a világ sokkal nyersebb és brutálisabb lett. Innen kezdődik tehát az a történet, amelynek a csúcspontja az 1944-es vérengzés a védtelen magyarok felett a Délvidéken. 1918-ig kialakultak azok a feltételek, amelyek még inkább radikalizálódnak. Ez nem jelenti azt, hogy mindebből szükségszerűen annak kellett következnie, ami végül is megtörtént.

Az első világháború - a lovagiasság korszak vége

Egyes gondolkodók szerint a 20. a legsötétebb század. Az első világháború végleg lezárta az erkölcs, a lovagiasság, a finomság, a műveltség dominálta kort - mondhatnánk némi szentimentális felhanggal. Az első világháborúban végleg megkérdőjeleződtek ezek az

értékek, és gyakorlatilag minden, ami számított, szétveretett az acél, a bomba, a gépfegyver által. Az igazmondást és az erkölcsösséget felváltotta a haszonnal járó hazugságokat elfogadó közvélekedés (valójában ez már létezett, de ekkor jutott diadalra). Ekkoriban szorul ki teljesen az erkölcs a politikából. A huszadik század legfontosabb jellemzője az erkölcs süllyedése. Ennek a süllyedésnek az egyik vetülete a Párizs környéki békék rendszere, amelyekkel úgy akartak egy új nemzetközi igazságosabb rendszert létrehozni, hogy közben nem ügyeltek az igazság konkrét megvalósulására. Saját elveikre sem ügyeltek, és arra sem, hogy sokakat - országokat és egyéneket - lehetetlen helyzetbe hoznak. A Trianonban kikényszerített békeszerződés által mindez kulminált, ezért lett térségünk a hatalmi erőterek viharának későbbi kiindulópontja.

A wilsoni elveknek egy sajnálatos előre ható hatásuk lett. Rendezési elvként való alkalmazásukban még volt némi logika, sőt, a nagy eszmék szempontjából megközelítve igazságosnak is tekinthetők azok, akik nem ismerik a térséget. Mindazonáltal a wilsoni elvek elhibáztak voltak, hiszen abból indultak ki, hogy meghúzhatók a határok az egyes népcsoportok között. Annak ellenére így van ez, hogy bizonyos esetben talán helyes, ha határok választanak el népcsoportokat, amennyiben nem akarnak együtt élni, de a gyakorlat azt mutatja, hogy így elválasztani a Monarchia lakosságát nem volt lehetséges. Eredményt tehát nem hozhatott az eszmék magaslatából, a helyzet ismerete nélkül kitalált elv, alkalmazása teljes képtelenség volt, azaz, hogy mégsem, hiszen erővel kényszerítették rá a térségre. Másrészt meg, ha úgy vesszük, akkor a területek általában üresek, hiszen az emberek a településeken laknak, így a wilsoni elveken alapuló határok meghúzása elvben elképzelhető lett volna egy rendkívül kacskaringós határvonalal. A határhúzógatás „eredményei” leplezetlenül mutatják, hogy nem az elvek, hanem az erőviszonyok döntöttek, teret hagyva az igen erőteljesen kimutakozó kapzsiságnak. Az elveket előretolva azonban elegánsabban, elfogadhatóbban lehetett az egészet eladni. Viszont a wilsoni elvek hatása végzetes lett, hiszen ez szinte azt ösztönözte, hogy egy etnikai szempontból vitatható területet úgy alakítsanak át az aktuális hatalom, ahogy az neki megfelelt. Ráadásul a wilsoni elvekkel a határok sérthetlenségének az elve hátrébb került a nemzetközi politika fontosságai sorrendjében, így a területszerző államok is „idegesek” lettek területeik miatt. A wilsoni elvekben kó-

dolva volt a kisebbségek elleni elnyomó politika, amit legfőképpen a magyarok szenvedtek meg. A wilsoni elvek hatása beláthatatlan szenvedést okozott a kisebbségeknek.

Az „utódállamok” kisztílű nacionalizmusa, ami egyben durvaságokkal és embertelenséggel volt fűszerezve, egyértelműen a gáláns korszak végét jelenti a térségben (noha az a vélemény is méltánylandó, hogy lovagias korszak itt nem is nagyon volt). A kisebbségek tömegeit egyszerűen nem hagyták élni, pontosabban a társadalmi mobilitásukat felfelé elzárták, lefelé pedig maximálisan megnyitották. Mindezt reakcióként is felfoghatjuk. Mégpedig arra, hogy a magyar uralkodó elit nem volt gáláns, nem volt nemzetközi politikai perspektívája, és teljesen inadekvátan viselkedett. Az arisztokratikus felsőbbrendűség mímélése többnyire alaptalan volt, sem gazdaságilag, sem erkölcsileg nem vívtak ki maguknak tekintélyt, mégis úgy viselkedtek, mintha örök időkre biztosítva lenne országuk és saját helyzetük. A társadalmi mobilitással óriási problémák voltak a királyi Magyarországon. Ha sarkosabban akarunk fogalmazni, akkor azt kell mondanunk, hogy az ún. utódállamok a Monarchia hatalomgyakorlásának, bürokráciájának elveit vették át és alkalmazták, megspékelve még saját ötleteikkel, így radikális céljaik miatt a hatalomgyakorlás lényegesen durvább lett. A szerbek, románok tömegei szubjektíven azt élték át, amit a magyarok tömegei, mégis másként reagáltak – az ellenségüket, az elnyomóikat a magyar államban látták. És erre abban a korban került sor, amikor az erkölcs még nem vonult ki egészen a politikából.

A végül diadalra jutó erkölcstelenség, akárhogy is nézzük, időről időre jelen van a világtörténelemben. De a tömeges manipuláció modern világában, a néptömegek haszonéhes kisztílűségével is számolni kellett, azaz mindazzal az emberi gyengeséggel, amely valahol mindannyiunkban benne van. Mégis ez előtt soha nem volt még egy olyan kor, amelyben épp erre építettek volna. Ha tárgyilagosaak vagyunk, akkor nem feltételezhetjük, hogy ez az attitűd 1918-ban vagy 1914-ben született. Valóban a történelmi Magyarországon már létezett, és részben tudatosan létezett, de - és ez a fontos - nem kifejtett formában, és nem nemzeti alapon, hiszen a szociológiai állapotok fenntartására irányult, arra, hogy a már meglévő előnyök - és ezekkel a hátrányok is - állandósuljanak Magyarországon. Majd minden uralkodó elit erre törekszik. Ebben tartoztak bele egyes - nem teljes szociológiai struktúrával rendelkező - nemzetiségek. De ne feledjük el, a falusi

zsellér magyarság elől is el volt zárva a felemelkedés lehetősége. Persze, erről mélyen hallgatnak ma is pl. a jugoszláv történetírásban. Az a törvényi és intézményes keret, amelyet maguk köré építettek, gumifalként pattintotta le magáról az alsóbb társadalmi rétegeket. Azt hiszem, ebből érthető, hogy miért alakult ki ezzel a bürokratikus rendszerrel szemben a magyarellenesség. Igaz, hogy e rendszer a magyarokat is „kezelte”, de ez nem számított magyarellenés nacionalizmusnak, mégis: a magyar állam mutatta minta alapján kialakult az ellenérzés, a magyarellenesség. Ennek villámhárítói a magyar kisebbségek lettek.

A magyarországi nemzetiségek többsége által szubjektíven átélte igazságtalanságot használták ki az utódállamok (a történelmi pillanat erőfölényével élve) saját érdekeik érvényesítésére. És a nép ebbe a politikába belevitte sérelméből fakadó szenvedélyét. Ettől viszont annak idején azok a magyarok is szenvedtek, akik ugyanolyan nincstelének voltak, mint a nemzetiségek, viszont azok a nemzetiségek is profitáltak belőle, amelyek semmivel sem álltak rosszabbul, mint a magyar köznép vagy felsőosztály.

A népiértások „lappangási ideje”

Az első világháború minden addigi háborút felülmúlt embergyilkos voltában, azonban a különböző nemzetek és országok naivan sodródtak bele. Nem tervezték azt, hogy egy olyan volumenű összeütközésbe keverednek, és erőfeszítéseiket mindig abban a reményben növelték, hogy ezzel hamarabb véget vetnek szenvedéseiknek, ettől persze a szenvedések egyre elviselhetlenebbek lettek. A háború végén még a győztesek is úgy álltak, hogy - legyenhébber fogalmazva is - kétséges volt előttük az erőfeszítés értelme. Végül a „nagyok” is azt a mechanizmust alkalmazták, mint a „kicsik”, megpróbálták a károkat azokon behajtani, akik szintén nagy károkat szenvedtek. Megpróbálták kárpótolni magukat, főleg a franciák, a németekre szabott kötelezettségek által. A hatalmas megpróbáltatások arra is serkentették a győzteseket, hogy végleg megszüntessék azokat a rendszereket, amelyeket bűnösnek kiáltottak ki. Ilyesmit ugyan az első világháborúban egyértelműen nem lehet megállapítani, de ez nem zavarta a győzteseket abban, hogy büntessenek. Mindez azonban csak a probléma felületes megragadása. Valójában a győztesek számukra hasznos erőteret kívántak teremteni, de ez nem csak a haszon, hanem a félelem által is motivált volt. Így kerülhetett a Monarchia a bű-

nősök padjára. A párizsi békék önmegvalósító minősítésként is működtek, hiszen a bűnösnek tekintett és büntetett országok az őket ért hátrányok miatt valóban a bűn útjára léptek, pl. Hitler szándékosan helyezkedett szembe az etikával, újragondolva, felhasználva a fajnak erőn alapuló elsőbbségét. A magyar közélet legalább részben szintén elégtételre vágyott, amelynek a minimuma számukra a sérelmek, a határok kérdésének az orvoslása (ez lett az, amibe minden sérelmüket belevetítették). Nem mérlegeltek, etikai szempontokat sem. Ez az új politikai „kultúra” szellemében alakult. Azt az árat sem látták, amit fizetniük kellett az óhajtott változásokért.

Az első világháború nyertes, ill. alakulófélben lévő kis országai addig nem tapasztalt mohósággal követelték területeket (és többnyire kaptak is), és mivel ezek az országok is sokat szenvedtek, kompenzálni akarták az őket ért sérelmeket, mindig más ország rovására, majd a nekik kijutott kisebbségek rovására. A délszláv államban ezt az agrárreformmal oldották meg. A két világháború között eltűntek a fékek, egyre inkább az lett az elv, hogy mindent szabad, ami lehetséges, mindegy kinek a rovására és hogyan, ha az államhatalom szempontjából hasznos. Innen már csak egy lépés az embercsoportok kiirtása. Azok a bizonyos korlátok eltűntek, és ez mindenkit szorongással töltött el a két világháború között, sokan érezték úgy, hogy egy újabb háború is kitörhet. Az első világháborút nem azért fejezték be, mert nyugvópontra jutott a konfliktus (egyébként nem is volt ilyen pont), hanem azért, mert kifulladtak a felek. A nézeteltérés lényege nem múlt el. Az okok nem változtak. A konfliktus egyáltalán nem szűnt meg, csak egy ideig nem volt erőutánpótlás. A konfliktusra hajló gondolatvilág megmaradt, csak egyre brutálisabb lett, hogy megjelenjenek a Pavelicok, Szálasik akik nyíltan végezték személyiségükből fakadó uszításukat. De nem csak az extrémek részesei a népirtásoknak, a korszak minden résztvevője valamilyen módon szembesült ezzel, ám nem tett, sokszor nem is tehetett ez ellen. A köznép pedig indulatainak adta át magát, olyannyira, hogy az érdekeit sem tudta megfogalmazni, és ha számolt is az erkölcs alapján mérkegelhető folyamatokkal, azzal tért ki a minősíthetetlen helyzet elől, hogy haszna van belőle, s különben sem tehet semmit.

Az első világháború következménye az lett, hogy mindenki vesztes volt - még akkor is, ha ezt nem vallották be nyíltan, vagy el sem jutott a tudatukig. A győztesek is azzal gyógyították sebeiket, hogy előnyöket hajszoltak, de ez az előny nem tette őket elégedetté, nyu-

godtabbá sem. Ellenkezőleg, beindította a szorongást amiatt, hogy elveszíthetik egy pillanat alatt az előnyeket - hiszen nem léteztek szilárd keretek - ugyanúgy, ahogy megszerezték azokat. Ezt még erősítette is az, hogy a hátrányokba hajszolt ellenfelek nem akarhattak mást, mint revansot. Az első világháború hiányokat hagyott maga után, a hiányok a veszteseket sújtották inkább - de a „győztes lakosság” - amilyen nem is lehet egy háborúban - hasonlóan érezhetett, még akkor is, ha viszonylag kevésbé, mint a „vesztes népek”. A győztesek egyik módszere az volt, hogy a kisebbségekre próbálták áthárítani terheiket. A „győztes lakosság” is azt érezhette, hogy elbántak velük, és ebből már könnyen következhet, hogy „Jaj a legyőzötteknek”, akik vesztesként ráadásul ott voltak közöttük. A kisebbségek is még inkább érezték, hogy igazságtalanul elbántak velük, miközben azt is tudhatták, hogy nem ők csinálták a háborút. Ezen a helyzeten nem lehetett változtatni, nőtt az izgalom, és vele a fenyegetés. Robbanásveszélyes lett a helyzet, Hitler pedig ezt tudva minél nagyobb robbanást akart előidézni. Hitler háborúzni akart - győzelemre vinni az „árja fajt”. Ha úgy vesszük, Hitler is az elfuserált párizsi békediktátumos rendszer terméke, hiszen ha nem lett volna a „nyomor istennője”, aligha figyeltek volna fel rá. A háborúzásban végül sok partnerre akadt, ki közvetlenül - ideológiai, ill. államérdekből; ki közvetetten - dühből, a szenvedések hatására; ki saját akaratából; ki kényszereknek engedve; ill. e hatások valamilyen elegye következtében.

A jugoszláviai magyarok bőven átéltek hátrányokat, a többségek pedig - érezve, hogy az első világháborús szerzemény túlságosan is kedvező, és túlságosan is sérti a magyarokat - aktív országféltésben éltek (egyébként nem csak a magyarok miatt). Azért is féltek, mert maguk sem tudták volna elviselni azt, amit a magyarokkal cselekedtek. Ez nyomást jelentett önmagukra nézve is, cselekedeteik ebből is következtek. A magyarokat (is) így állandóan nyomás alatt tartották. A nyomás azonban az ún. államalkotók között is nőtt - nem valósultak meg vágyaik - ez a nyomás robbantotta szét az országot abban a történelmi pillanatban, amikor a külső tényezők kedveztek ennek az eshetőségnek, tudniillik, hogy a felhalmozott sérelmek a felszínre törjenek. Lehetséges lett a háború, és az is, hogy azt a népirtások felé irányítsák.

A magyarokon elkövetett 1944-45-ös erőszakhullám nem értelmezhető a magyar csapatok és a helyi magyarok 1941-42-es szerepe és tettei nélkül. Innen kezdeni a történetet azonban azt jelenthetné (rejtett

módon ezt is jelenti), hogy valamilyen reciprocitást feltételezünk és nivellálni akarunk, netán látenszen igazolni és szükségszerű következményként beállítani valamit. Így kezdeni az 1944-es események értékelését tehát torzítás, és mondjuk 1941 és 1946 mint történelmi határmezsgye mentén tárgyalni a helyzetet, az is az. Valóban semmilyen megfontolás nem kéne, hogy érdekeljen bennünket, csak az, ami valóban volt. De a magyarok eufóriája és helyenkénti ill. személyenkénti bosszúállása nem lenne értelmezhető anélkül, és joggal tűnne értelmezhetetlen aljasságból fakadó gonoszkodásnak, ha nem vetnénk számot a magyarokat ért sérelmekkel, és az állandó frusztrációs helyzettel a délszláv államban, de a nemzetközi politikában is. A két világháború közötti időszak embertelenségének túldimenzionálásával nem lehet igazolni azt, amire nem lehet indok - a 42-ben megölt ártatlanok halálát. Mégis a történések megértéséhez szükséges ezt a korszakot jól megvizsgálni.

A szörnyűségek egyik vetülete az volt, és ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy - a magyarság számára szörnyű nyitányként - néhány milliónyi magyar kisebbségi sorba jutott az első világháború végén. Ki-ki átélhette azt, ahogy életlehetőségeik beszűkülnek, akár többségi magyarként élt Magyarországon, akár kisebbségiként a környező országban. A hangulatkeltés és valóság viszonyát egy pontosan ezzel a kérdéssel foglalkozó kutatás kellene, hogy tisztázza, de ilyen nem ismeretes számomra. Nem mellékes, hogy léteztek propagandák és ellenpropagandák, amelyek áthatják a történelemértelmezést, a közgondolkodást is. A közgondolkodás viszonyulása a 20. század eseményeihez igen változatos volt.

Az 1944-es esettel kapcsolatban nagyon sokáig az volt a hivatalos vélemény, hogy nem is történt semmi, az 1944 előtti korszakról pedig még inkább. Hadd szögezzük le, az erőszaktevés a két világháború között nem volt intenzív - azaz nem érte el a nemzetközi közösség ingerküszöbét -, de általános volt. A magyarok meglincselése (nem számítva azt az interregnumot, amikor a Délvidék szerb hadsereg fennhatósága alá került) egész 1944-ig tartott (akkor is néhány hónapra, egy évre korlátozódott).

Trianonnal elkezdődött az a folyamat, ami figyelembe véve a későbbi, de egyes korábbi eseteket is, nem úgy borzalmas, hogy vér folyt és halomra gyilkolták az embereket, vagyis nem borzalmas a szó szoros értelmében. Mégis nemzeti alapon - nem is mindig leplezetlenül - szorították vissza a magyarokat a közéletből,

és mindenünnen, ahonnan lehetett, karrierek törtek ketté, egzisztenciák mentek tönkre. Szubjektív értelemben, annak, aki egyes szám első személyben átéli, annak nem borzalmas ez? Végigtekintve a Trianon óta eltelt évtizedekre a magyarságban pusztulási tendenciát fedezhetünk fel. A pusztulás mind anyagi, mind intézményi szinten könnyen kimutatható. Az erkölcsi pusztulás/pusztítás nem számosítható, a demográfiai leépülésben pedig ugyan kimutatható egy enyhe expanszió az 50-es években, de ez csak egy pillanat az általános, immár nyolcvan éves fogyásban, pusztulásban. Ez a folyamat többnyire a hallgató bólogatójánosok - az államalkotók - tudtával és gyakori helyeslésével történt. Ez a tömegek passzív erőszaka, Szent-Györgyi Albert után szabadon mondva. Eszerint a passzív erőszak nem tör be koponyákat és ablakokat, de amelyről azok, akik gyakorolják, csak akkor mondanak le, ha megjelenik az aktív erőszak, amely koponyákat és ablakokat tör be. A többség, az államalkotók egy része, - mert így állították fel a szerepeket az első Jugoszlávia berendezésénél - részesedett abból az előnyből, ami mások háttérbe szorításával keletkezett.

Mindez annyira megrontotta a viszonyokat, hogy a második világháború általános felfordulásában a tömeges tettlegességig fajultak az ellentétek (ebben - amennyire azt tudni lehet - a vajdasági magyarság igen mérsékelten vett részt), és valóban megjelentek a borzalmak, hogy azok elmúltukkal tartósan megfertőzék a jövőt, hosszú időre lehetetlenné téve azt, hogy őszintén lehessen beszélni a történelekről, az érdekekről. Mindennek ellentmond az, hogy még ma is létezik olyan felfogás, miszerint Magyarországnak, lévén, hogy vesztese lett az első világháborúnak, le kell/kellett nyelnie a trianoni igazságtalanságot úgy, ahogy van, és hogy semmi köze sincs többé az elvesztett területekhez és annak lakosságához. Ebben a felfogásban az van jelen, hogy aki győzött, annak feltétlenül igaza van. Tovább ragozva ez azt jelenti, hogy a győzelem feljogosít az igazságtalanságra, és mindezt a szuverenitás mögé bújva meg lehet tenni. Az ilyen felfogás okozta az eddigi szembenállásokat és bántalmazásokat is. Ez a viszonyulás csak két összeütközés között tud békét teremteni, amely békének a vége az újabb összeütközés. Hiszen implicit módon azt a késztetést rejti magában, hogy egy újabb konfliktusban próbálja ki-ki érvényesíteni, vagy megvédeni igazát, vagy vélt igazát. Ez az eszmeiség méltán tekinthető destruktívnek, és erről szól a 20. század, ezért alakult ki a megtorlások soro-

zata, és amíg ez az eszmeiség létezik, méltán beszélhetünk megfertőzött jövőről.

A megfertőzött jövő és a tragikus múlt nem kell, hogy a sorsunk legyen, de ehhez a pontos igazság ismerete és elfogadása szükséges, amelyet persze mindenki a saját szempontjából kell, hogy megfogalmazzon, mert ezeket egymás mellé rakva lehet nyugvópontot találni. Nem beszélhetünk egyetlen objektív igazságról, hiszen azok megfogalmazói szükségszerűen szubjektívek, de a tárgyyszerűség még így is követelmény lehet, és az is, hogy senki ne szítsa a szenvedélyeket, és ne politikai hatáskeltésre használja - mint ahogy az annyiszor megtörtént az elmúlt évtized Jugoszláviájában. Hosszú és gyakran fájdalmas feladat elismerni a múlt bűneit, tévedéseit, bocsánatot kérni sem egyszerű dolog. Mégis ez szükséges. És bocsánatot kérni van miért mindenkinek. Mindez, sőt a tények köztudatba jutása sem történt meg igazán. Marad tehát tennivaló - patetikusan szólva - az új évezredre is.

Persze nem csak jelképes gesztusokra van szükség, az "agrárreformnak álcázott jog-, és vagyonfosztó törvények" - ahogy ezt Tökés László fogalmazta meg - igen szabatosan (noha nem kíméletesen is) tényleges teendőket is magukban foglalnak mindenhol, ahol vagyonfosztás történt. Mindez - noha fontos - mégis másodrangú, ha azzal a botrányal vetjük össze, ami 1944-45-ben Jugoszláviában történt.

A népi társadalmakkal kapcsolatban nincs helye semmi másnak, csak az igazságnak. A nemzetek közötti ellentéteket nem lehet elsimítani azzal, ha eltekintünk az igazság kimondásától. Nem lehet helye semmiféle politikai adok-kapoknak, de kereskedelemnek sem. Nem lehet tehát olyat tenni, hogy tompítjuk az igazságot a megbékélés érdekében, mert ez hamis megbékélés. Nem lehet arra használni a dolgokat, hogy ingereljük az embereket, és hogy olyan indulatokat keltsünk, amelyek gyűlöletbe torkollnak, mert ez pont ellentéte annak, hogy egymást ismerve, a múltat túlhaladva normális módon éljünk együtt.

Cum ira

A történésznek nem feladata, hogy bírálja a tényeket, amelyekkel foglalkozik, de az embernek igen. Nem akarom egy pillanatig sem titkolni, hogy *cum ira et studio* írok - azaz még pontosabban, érzelmeiktől nem mentesen, de tárgyilagosan.

Egyrészt az a botrány szüli bennem az indulatot, ahogy fegyveresek halomra gyilkolnak fegyvertelen

embereket. Másrészt az a harag dolgozik bennem, hogy csak azért lehet lehetetlen helyzetbe hozni valakit, és derékba törni pályafutását, elrontani egzisztenciáját - vagy esetleg azt megakadályozni, hogy kiépítse - , mert az, ami, mert valaminek született (cigány, magyar, zsidó, palesztin, német, szerb, horvát, örmény, azeri, csecsen, orosz - soroljam még?). Mindezt csak betetézi, ahogy konokul nem tanulnak ebből, értelmetlenül feszítik a húrt, és azt mondhatjuk, hogy szinte szabályszerűen ismétlik meg egymáson/másokon azt, amit már elődeik - vagy ők is - megtettek. Persze vannak különbségek, pl. a kvantitásban, és arra való a történelem, hogy azokat pontosan rögzítse. A 20. század szörnyűségeinek kvalitásában azonban aligha van különbség, és értelmetlen azt méricskélteni, hogy gáz, gölyő vagy kés által szörnyűbb a gyilkosság. Ilyen szempontból egymás mellé helyezhetők a 20. század áldozatai, és egymás mellé állíthatók az elkövetők is. Az elkövetők azonos minőséget képviselnek, az áldozatok pedig azonos, áldozat voltukat nem tagadó megítélést érdemelnek.

Cum ira et studio írok azért is, mert úgy éltem le gyermekkorom, hogy elvették tőlem azt a lehetőséget, hogy büszke lehessen arra, hogy magyarnak születtem, és mindig azt éreztették velem, hogy egy értéktelen, és a történelem folyamán állandóan negatív szerepet játszó, igazságtalan háborúkat folytató, magát kultúráltnak beállító, de igazából barbár nép sarja vagyok. Úgy vélem, a kommunizmus korszakában kiemelték a magyarok gaztetteit, miközben a rajtuk, ellenük elkövetett cselekményeket elhallgatták.

Azt hiszem, hogy a magyarság óriási árat fizetett saját tetteiért. A rigid nemzetiségi politikája országának megszűnéséhez vezetett, és a kívül rekedt magyarok a bosszúállás kiszolgáltatói lettek, kegyetlenkedéseit (tagadhatatlanok a honvédség és a csendőrség gaztettei, amelyek nem csupán túlkapások voltak) is kama-tostul kapta vissza, ráadásul majd fél évszázadig megvonatott az a lehetőség is, hogy beszélni, tudni lehessen róla. Kell ahhoz egy adag mazochizmus is, hogy az ember azon témákhoz nyúljon, amelyekben az ember-telenséget elkövetők saját nemzetársai, vagy amelyek során mások követik el embertelenségeiket saját nemzetársaikon. Talán ez a mazochizmus nem hiábavaló... És ha nem hiábavaló, akkor csak egy valamiért nem az, azért, hogy ilyenek ne történjenek.

Cum ira et studio írok azért is, mert bosszantó az, ha egy önmagát erkölcsi magaslatra emelő történetírás (teljesen történelmietlenül) és a közvélemény

csak azokról az eseményekről és folyamatokról akar tudomást venni, amelyek beillenek koncepciójába, sőt az önmagáról terjesztett hazug képbe. Holott a tényekkel elvben nincs semmi más gond, csak el kell ismerni őket. Botrányos az, ahogy a titoista történetírás mindig a mások gonosztetteiről akart beszélni. Pedig azt azért mégis érdekes és fontos lenne tudni, hogy mi az igazság. Ezért a dühöm arra irányul, hogy megtudjuk (feltéve a rankei kérdést): Hogyan is volt tulajdonképpen? Mindazonáltal időnként az eddig érvényes jugoszláviai történeti képpel szembeni kontraszthatásra is törekszem. **Óriási tévedés, megbocsáthatatlan hiba lenne megpróbálni igazolni bármilyen emberirtást más emberirtással, de a gonosztettek hátterét, az őket gerjesztő spirált meg kell próbálni megérteni, ezért kell hosszasan foglalkozni egy-egy ilyen esemény előzményeivel és hatásaival is.**

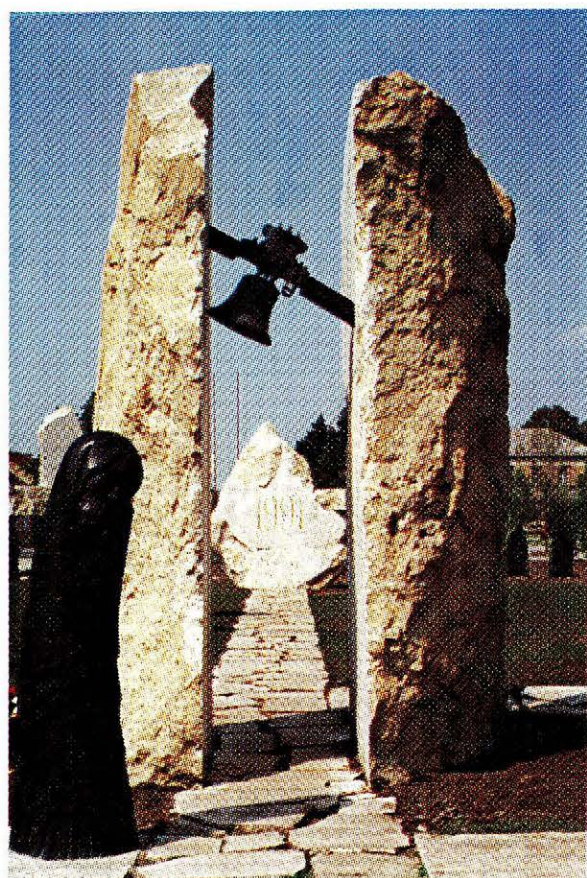
Ami pedig a megítélést illeti, az inkább jogi természetű dolog, hadd emlékeztessünk - elébe menve minden vitának a szóhasználatban -, hogy az ENSZ meghatározása szerint az is genocídiumnak számít, ha egy népcsoportot elűldöznek lakóhelyéről.

Ilyen szempontból 1944-ben genocídium történt a Sajakas vidéken. Ezt megfelelő súllyal kell világossá tenni, hiszen minőségében ugyanolyan gonosztett, mint a holocaust, a katyni vérengzés vagy az örmények ellen elkövetett gaztett. Nem az a lényeges, hogy náci vagy kommunista minősítéseket tegyünk, hanem az, hogy egyszerűen kimondjuk a tényeket. Tényeket tények mellé rakva.

Egy dolog a megértés szándéka. A történelem megérteni kívánja az események miértjét. Más dolog megítélni az eseményeket, ami mélységesen emberi igény. Micsoda igazságtalanság a jugoszláviai történetírás részéről, hogy a magyarok cselekedeteit meg sem próbálja érteni, miközben a cselekedeteiket mindenáron meg akarja ítélni!? Noha a kutatás még nem jutott arra a szintre, hogy megközelítse a teljességet, mégis már elég adat gyűlt össze ahhoz, hogy a meglévők birtokában egy szintézist vigyen végbe a magyar történetírás, és hogy ezt egyaránt tárja a magyar, a délszláv és a nemzetközi tudományos élet és közvélemény elé.

FÁJDALOM KAPUJA

MAGYAR OLTÁR (RÉSZLET)

OROSHÁZI EMLÉKPARK, FEKETE MADONNA

NAGYMAROSI PIÉTA

